

**КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО
МЕНЕДЖМЕНТУ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ****Рекуненко І.І.,***д.е.н., професор,**Сумський державний університет,**e-mail: i.rekunenko@uabs.sumdu.edu.ua ORCID: 0000-0002-1558-629X***Д'яконова І.І.,***д.е.н., професор,**Сумський державний університет,**i.diakonova@uabs.sumdu.edu.ua ORCID: 0000-0003-4366-8062***Лаврик Є.І.,***аспірантка кафедри управління імені Олега Балацького,**Сумський державний університет,**e-mail: genya.perepeka@gmail.com***Павленко О.О.,***к.е.н., доцент, доцент кафедри управління імені Олега Балацького,**Сумський державний університет,**e-mail: o.pavlenko@management.sumdu.edu.ua ORCID:0000-0001-5228-2378***Федина В.М.,***аспірант, Сумський державний університет.*

У статті проведений аналіз конкурентоспроможності, її оцінки та вплив на вибір напрямків стратегічного управління в контексті сталого розвитку країни. Визначено, що конкурентоспроможність країни — це сукупність властивостей, притаманних національній економіці, які визначають здатність країни конкурувати з іншими країнами. Доведено, що важливим напрямом сталого розвитку є формування конкурентоспроможної економіки, з'ясування впливу різних її факторів на соціальний, економічний та екологічний складники. Розглянуто міжнародну оцінку конкурентоспроможності, а саме глобальний індекс конкурентоспроможності. Визначено місце України в глобальному рейтингу конкурентоспроможності. Проаналізовані коливання рейтингової позиції України за період 2013-2019 роки. Визначені фактори, що вплинули на тенденції коливання рейтингової позиції протягом цього періоду. Визначено значення конкурентоспроможності для країни та обговорено національну конкурентоспроможність. Наведено основні показники конкурентоспроможності. Розкрита потреба в розрахуванні індексу росту конкурентоспроможності країни (GCI) і розробці стратегії економічного розвитку. Доведено, що рівень конкурентоспроможності країни впливає на її економічний розвиток. Побудована залежність між показниками (факторами) впливу на індекс росту конкурентоспроможності країни та величиною загального індексу конкурентоспроможності. Цей підхід дозволяє застосовувати елементи стратегічного менеджменту в рамках розгляду кожної компоненти індексу конкурентоспроможності: базові умови, підсилювачі ефективності та умови інновацій. Зроблено висновок, що саме стратегічні рішення щодо перспективи економічного розвитку країни на 5-8 років є основою формування сталого розвитку. А це, в свою чергу, визначення напрямів прийняття стратегічних рішень, які базуються на основі аналізу конкурентоспроможності.

***Ключові слова:** конкурентоспроможність, стратегічне управління, менеджмент, сталий розвиток, індекс конкурентоспроможності*

DOI: 10.21272/1817-9215.2021.1-38

ВСТУП

Стійкий підйом економіки кожної країни вимагає сприятливих умов для бізнесу і інтенсивного залучення інновацій у економічне зростання, що передбачає системне покращення конкурентних переваг в порівнянні з іншими країнами світу. Це сприяє нарощуванню надходження прямих іноземних інвестицій в країну. Таким чином, важливим процесом стає оцінка сталого розвитку країни, що допомагає виявити зовнішні і внутрішні загрози. Десятиліттями багато уваги приділяють методам оцінки конкурентоспроможності країни та її сталого розвитку. Але особливе значення має якість оцінок, що застосовуються при визначенні рівня конкурентоспроможності країни.

За визначенням, конкурентоспроможність економічного об'єкта – це його здатність перевершувати своїх конкурентів за допомогою довгострокової системи переваг за певних умов функціонування. Виходячи з цього, визначення конкурентоспроможності є поняттям не абсолютним, а відносним. Це означає, що один і той самий економічний об'єкт може мати конкурентну перевагу в досягненні однієї і тієї ж мети і поступатися своїм конкурентам в межах іншого напрямку розвитку. Саме тому стає актуальним питання визначення основних елементів оцінки рівня конкурентоспроможності країни в умовах реалізації цілей сталого розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Актуальність цієї проблематики розглядають як і вітчизняні так і зарубіжні вчені. Такі вітчизняні вчені, як В.В. Алещенко, О.І. Амоша, І.О. Відоменко, Т.І. Гончар, Д.В. Малащук, А.Ф. Мельник, А.О. Москвіна, Я.О. Жаліло, О.Л. Чепурна та інші зробили вагомий внесок до дослідження конкурентоспроможності країни. Основу теорії конкуренції закладено такими класиками економічної науки, як М. Портер, Ф.Б. Ларрен, П. Кругман, Дж. Д. Сакс. Дослідження цих публікацій дає змогу нам сформулювати теоритичні основи конкурентоспроможності та методи оцінки.

У сучасній літературі існують два погляди на можливості вивчення та використання теорії конкурентоспроможності країни. Обидва мають різні теоретичні основи. Один (П. Кругман) виходить з неокласичної традиції і виступає проти самостійного використання поняття «конкурентоспроможність країни», що суперечить вільній взаємовигідній торгівлі, і, відповідно, заперечує можливість державного регулювання з метою створення більш сприятливих умов національному виробнику [4]. Інший (М. Портер) робить спробу застосувати теорії корпоративних стратегій до національної економіки, визначаючи конкурентоспроможність країни лише внутрішньофірмовими факторами та зводячи державне регулювання до створення умов для розвитку «національних факторів» конкурентоспроможності [8].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є аналіз методів оцінки конкурентоспроможності країни. На основі оцінки конкурентоспроможності визначити напрями стратегічного менеджменту в контексті сталого розвитку країни.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Дана робота присвячена дослідженню оцінок конкурентоспроможності країни для успішного стратегічного управління на основі ідеї сталого розвитку. Сталий розвиток оснований на підходах до управління економікою та екологією, які забезпечують їх збалансованість та сумісний розвиток країни відповідно цілей сталого розвитку. Сталий розвиток вважається цілою системою елементів діяльності, населення і підприємництва щодо підтримки стабільних показників розвитку, постійного зростання продуктивності праці, зростання економіки, загального попиту, високої якості умов життя населення, удосконалення напрямів ресурсозбереження та задоволення потреб населення в товарах та послугах, а також робочих місцях [11]. Як відомо, одним з найважливіших напрямів сталого розвитку є формування конкурентоспроможної економіки, з'ясування впливу різних її факторів на соціальний, економічний та екологічний компоненти [12].

Для оцінки конкурентоспроможності країни використовують якісні та кількісні методи. В основі кількісних методів лежать використання математичних та статистичних методів аналізу показників. Точність цього методу доведена, і його використовують найчастіше, оскільки він дає можливість оцінити явище через певний проміжок часу. Також, кількісний аналіз доповнює якісний, при цьому він є більш інформативним та результативним, оскільки дозволяє робити висновки на основі конкретних розрахунків [8]

Особливої уваги у формування стратегії сталого розвитку заслуговують міжнародні оцінки рівня конкурентоспроможності країни. Вони є важливим ключовим фактором при прийнятті ефективного управлінського рішення. Дані оцінки показують відповідність держави певним принципам і показникам. Міжнародні оцінки ґрунтуються на системі індикаторів, які характеризують процес переходу держави до екологічно зрівноваженого розвитку, як якісно, так і кількісно. Для того, щоб визначити місце країни у світовій системі конкурентоспроможності, використовують саме міжнародні рейтинги, які є дуже зручними та популярними.

Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index) є вагомим показником в світі. Глобальна оцінка конкурентоспроможності дає можливість проаналізувати перспективу економічного розвитку (на 5–8 років).

Індекс глобальної конкурентоспроможності включає 12 показників конкурентоспроможності і складається на основі відкритої інформації, а також з урахуванням думок декількох тисяч експертів з більш ніж 100 країн світу (рисунк 1).

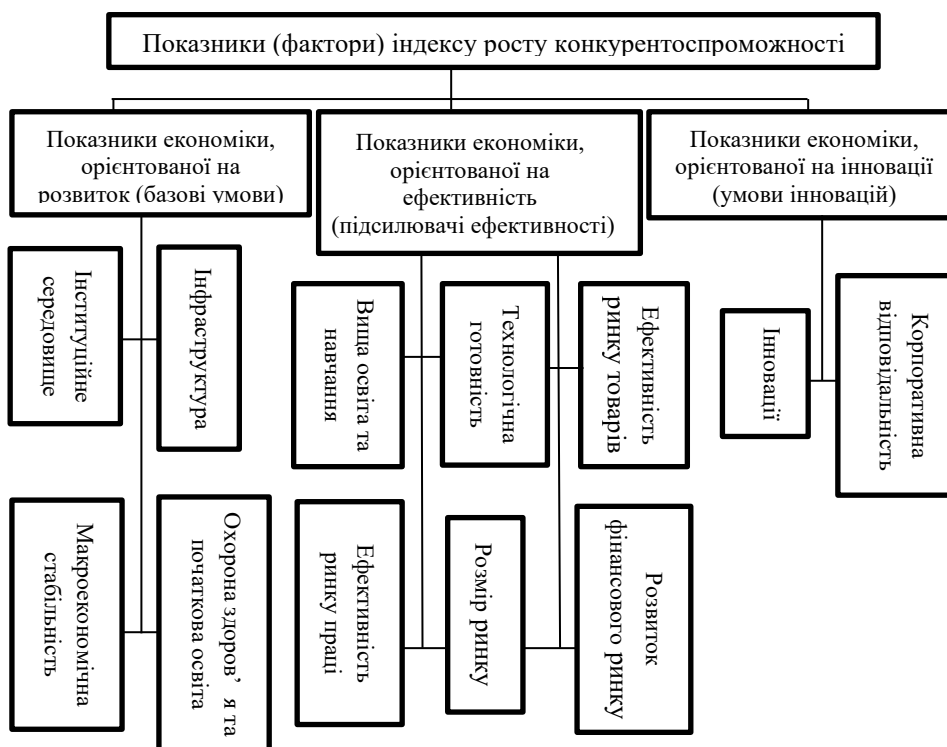

Рисунок 1 – Дванадцять показників (факторів) конкурентоспроможності [3]

Щорічно, починаючи з 1971р. складаються рейтинги конкурентоспроможності країн, які доповідаються на Всесвітньому економічному форумі (ВЕФ). Методологія визначення конкурентоспроможності змінювалась протягом років. З 2000 р. Дж. Саш запропонував використання індексу росту конкурентоспроможності (Growth Competitiveness Index, GCI), що базувався на теорії економічного росту. Роботу в цьому напрямку продовжив професор М.Портер, яким був запропонований індекс конкурентоспроможності бізнесу (Business Competitiveness Index, BCI), що базується на детальному дослідженні мікроекономічних аспектів в тій чи іншій країні., підсилювачі ефективності та умови інноваційГлобальний індекс конкурентоспроможності, що охоплює на даний час 141 країну з усіх регіонів світу, демонструє, наскільки національна конкурентоспроможність є складним явищем, яке можна покращити лише за допомогою низки реформ у різних сферах, які впливають

на продуктивність країни у довгостроковому періоді. GCI фіксує ці показники, надаючи середньозважене значення із багатьох різних компонентів, яке називається конкурентоспроможністю. В основному оцінка проводиться у балах по кожному з дванадцяти факторів конкурентоспроможності.

Хоча дванадцять факторів конкурентоспроможності визначаються окремо, вони є взаємозалежними між собою. Вони не тільки пов'язані один з одним, але вони, як правило, підсилюють один одного. Фактори організовані за трьома групами (рис.1). Кожен показник є критичним для певного етапу розвитку. Фактичне значення індексу передбачає об'єднання 12 факторів в єдиний індекс. Таким чином, на основі вищезазначеного та у відповідності до рисунку 1 індекс росту конкурентоспроможності (Growth Competitiveness Index, GCI) можна представити у вигляді формули (1). При чому визначення та аналіз кожного фактора є окремим напрямом стратегічного управління в країні у досягненні сталого розвитку.

$$\begin{cases} GCI = f(R_1, R_2, R_3) \\ R_2 = f(R_1), R_1 = \sum_{i=1}^4 k_i \\ R_3 = f(R_2), R_2 = \sum_{i=1}^6 k_i \\ R_3 = \sum_{i=1}^2 k_i \end{cases} \quad (1)$$

де *GCI* - індекс росту конкурентоспроможності країни (Growth Competitiveness Index); *R₁* - група показників економіки країни, які характеризують базові умови економіки та орієнтовані на її розвиток; *R₂* - група показників економіки країни, які є підсилювачами ефективності економічного розвитку країни; *R₃* - група показників економіки країни, які характеризують умови впровадження інновацій в країні з метою підвищення конкурентоспроможності; *k_i* - оцінка показників конкурентоспроможності країни, у балах (*i=1...n*) *n* – кількість показників конкурентоспроможності країни.

Проаналізувавши місце країни в міжнародному рейтингу за індексом глобальної конкурентоспроможності (табл. 1), можна зробити висновок, що серед найбільш проблематичних факторів, що впливають на економіку в Україні, експерти відзначають корупцію, політичну нестабільність, інфляцію, неефективну урядову бюрократію і перерозподіл фінансових потоків. Крім цього, на низьку конкурентоспроможність України впливає злочинність, низький рівень здоров'я населення і рівень знань для робітничих професій.

Таблиця 1 - Рейтинги України за індексом конкурентоспроможності економіки (оцінка Світового економічного форуму) [3]

Рік	Рейтингова позиція України в міжнародному рейтингу за індексом конкурентоспроможності економіки	Кількість країн, що увійшли у рейтинг
2013	84	148
2014	76	144
2015	79	140
2016	85	138
2017	81	137
2018	83	140
2019	85	141

На основі таблиці 1 побудуємо графік (рисунок 2) коливання рейтингової позиції України за індексом конкурентоспроможності економіки країни (за оцінкою Всесвітнього економічного форуму) за період 2013-2019 р.р. Для побудови графіка представимо показник рейтингової позиції у відсотках до загальної чисельності країн, що були залучені до рейтингової оцінки. Але, оскільки згідно таблиці 1 зростання числового значення рейтингової позиції в міжнародному рейтингу є деструктивним показником, то для графічного аналізу динаміки рейтингу України використовується його від'ємне значення від 100%.

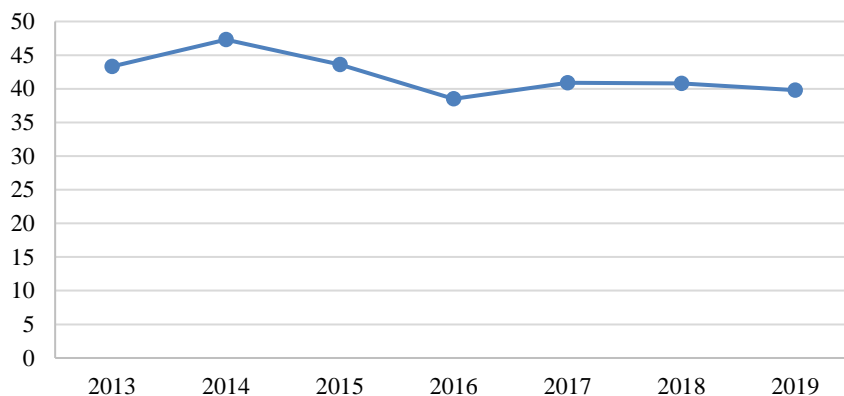

Рисунок 2 - Динаміка коливань рейтингової позиції України за індексом конкурентоспроможності економіки країни (за оцінкою Всесвітнього економічного форуму) за період 2013-2019 р.р.

Як видно з рисунку 2 зниження рейтингових позицій України починається з 2014 року. Це пояснюється впливом політичних факторів в країні. Але, завдяки впровадженню стратегічних реформ та елементів стратегічного менеджменту, вже після 2016 року спостерігається зростання рейтингових позицій. Це пояснюється, зокрема, впровадженням політичних реформ, реформ пов'язаних з децентралізацією, реформ в силових структурах, в сфері охорони здоров'я, освіти та ін. Всі ці реформи є складовими щодо досягнення цілей сталого розвитку та вимагають обґрунтованого стратегічного менеджменту. На рисунку 3 схематично наведені складові елементи в системі використання індексу росту конкурентоспроможності (GCI).

Висвітлення загальної ситуації щодо України в міжнародних рейтингах сталого розвитку потребує поглибленого аналізу. Огляд складових компонентів індексу глобальної конкурентоспроможності дає змогу визначити основні фактори, які негативно впливають на рейтинг країни. Тож, можна виділити основні фактори, що гальмують сталий розвиток в країні: політична нестабільність, фінансування, корупція, податкове регулювання, урядова нестабільність, інфляція, неефективна державна бюрократія, кримінальні злочини, рівень здоров'я населення та інше.

Україна у 2019 році, порівняно з 2018 роком, втратила дві позиції в Індексі глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) й опустилася на 85-те місце зі 141 країни. Згідно зі щорічним звітом ВЕФ, основне зменшення позицій сталося у галузі фінансової системи, в якій рейтинг України опустився на 19 позицій — до 136-го місця, а у сфері охорони здоров'я — на 9 позицій, до 101-го місця. Водночас другий рік поспіль, значно покращувалися позиція країни за критеріями "ринок товарів" — з 73-го на 57-ме місце, "ринок праці" — з 69-го на 66-те місце та "інституціональний розвиток" — зі 110-го на 104-те місце.

Інші групи показників можна отримати з публічної звітності різних міжнародних організацій. Окремі показники можна розрахувати лише на основі непрямой оцінки, оскільки достовірних даних про їх стан немає. В результаті точність розрахунків, об'єктивність і достовірність отриманих значень для кожного конкретного показника аналізу можуть істотно відрізнятися один від одного [2].

Оцінка конкурентоспроможності України за міжнародним рейтингом та аналіз робіт провідних вчених дозволили на науковому рівні визначити такі проблеми оцінки конкурентоспроможності країни:

- економічна категорія «конкурентоспроможність країни» – це багатоаспектне поняття, за допомогою якого здійснюється оцінка та міждержавне порівняння різних соціально-економічних аспектів розвитку країн світу та умов життя населення. На

практиці це означає великі відмінності в системі показників такої оцінки залежно від території дослідження;

- як правило, складовими кожного індексу на основі міжнародних порівнянь є набори різних економічних показників, одиниць вимірювання та методології розрахунку показників. Певні набори показників можна отримати з національної статистичної звітності досліджуваних країн на основі даних відкритого доступу. Це, безумовно, негативно впливає на результати узагальненої оцінки, оскільки збільшується ступінь її невизначеності, оскільки в різних країнах використовуються різні статистичні показники.

Рисунок 3 – Складові елементи в системі використання індексу росту конкурентоспроможності (GCI)

Сучасний технологічний розвиток змінює систему пріоритетів, що визначають конкурентні переваги того чи іншого регіону світу. В результаті методики розрахунку міжнародних індексів постійно вдосконалюються та модифікуються, що ускладнює аналіз їх динаміки в часі.

Управління конкурентоспроможним розвитком країни на основі міжнародних рейтингів ускладнюється тим, що в деяких випадках методики їх розрахунків у відкритому доступі є недостатньо повними і не дозволяють відновити всю послідовність розрахунків.

Оцінка країн за різними показниками конкурентоспроможності та визначення їх рейтингу є одним з інструментів формування державної політики та визначення подальших дій уряду щодо підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Через рейтинг оцінюється здатність держави до створення конкурентного середовища та сприятливих умов для ведення бізнесу.

ВИСНОВКИ

У статті розглянуто огляд сталої конкурентоспроможності, яка об'єднує основні аспекти поточного розуміння сталого розвитку, що включає економічну, соціальну та екологічну стійкість, а також впливає на стратегічне управління. Міжнародний індекс конкурентоспроможності визначає рівень конкурентоспроможності з точки зору різних країн. Індекс GCI запропонований Всесвітнім економічним форумом охоплює понад 140 країн. GCI не тільки пропонує вимірювання стійкої конкурентоспроможності, але також дозволяє визначити конкретні сфери, де необхідно визначити стратегічні напрями управління, які будуть спрямовані на

покращення конкретних показників, що входять у розрахунок індексу конкурентоспроможності GCI. Цей підхід дозволяє застосовувати елементи стратегічного менеджменту в рамках розгляду кожної компоненти індексу конкурентоспроможності: базові умови, підсилювачі ефективності та умови інновацій. Зроблено висновок, що саме стратегічні рішення щодо перспективи економічного розвитку країни на 5-8 років є основою формування сталого розвитку. А в свою чергу визначення напрямів прийняття стратегічних рішень базується на основі аналізу конкурентоспроможності.

SUMMARY

I. Rekunenko, I. Diakonova, Y.Lavryk, O.Pavlenko, V. Fedyna. Competitiveness as an element of strategic management in the context of sustainable development of the country

The article analyzes the competitiveness, its assessment and impact on the choice of strategic management in the context of sustainable development. It is determined that a country's competitiveness is a set of characteristics inherent in the national economy that determine a country's ability to compete with other countries. It is proved that an important direction of sustainable development is the formation of a competitive economy, finding out the impact of its various factors on the social, economic and environmental components. The international competitiveness assessment, namely the global competitiveness index, is considered. Ukraine's place in the global competitiveness rating has been determined. The fluctuations of the rating position of Ukraine for the period 2013-2019 are analyzed. Factors that influenced the fluctuations of the rating position during this period have been identified. The importance of competitiveness for the country is determined and national competitiveness is discussed. The main indicators of competitiveness are given. The need to calculate the country's competitiveness growth index (GCI) and develop an economic development strategy has been revealed. It is proved that the level of competitiveness of the country affects its economic development. The dependence between indicators (factors) of influence on the index of growth of competitiveness of the country and size of the general index of competitiveness is constructed. This approach allows the application of elements of strategic management in the consideration of each component of the competitiveness index: basic conditions, efficiency enhancers and conditions of innovation. It is concluded that strategic decisions on the prospects of economic development of the country for 5-8 years are the basis for the formation of sustainable development. And this, in turn, determines the direction of strategic decisions, which are based on the analysis of competitiveness.

Keywords: competitiveness, strategic management, management, sustainable development, competitiveness index

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1.Базилюк Я. Б. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення: монографія / Я. Б. Базилюк. – К., 2002. – 130 с
- 2.Гоер О.Д., Розвиток зовнішньої торгівлі та конкурентоздатність України в торгівлі з країнами Європейського Союзу//Актуальні проблеми міжнародних відносин.-Випуск 33 (Частина II). - Київ,2002.
3. Schwab K. (2009). The Global Competitiveness Report 2008-2009.
https://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2008-09.pdf
- 4.Кругман, П. 1994. Конкурентоспроможність – небезпечна одержимість, закордонні справи 73(2): 28–44
- 5.Кузьмін О. Є. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: підручник / О. С. Кузьмін, Н. І. Горбаль – Львів: Компакт-ЛІВ, 2005. – 304 с.
- 6.Мельник А.Ф. Національна економіка / А.Ф. Мельник, А.Ю. Васіна, Т.Л. Желюк, Т.М. Попович. – К.: Знання, 2011. – 463 с
- 7.Окара Д. В. Дослідження розвитку України на підставі індексу глобальної конкурентоспроможності / Д. В. Окара, В. Г. Чернишев, Л. В. Шинкаренко // Глобальні та національні проблеми економіки. – Миколаїв, 2018.– Вип. 22. – С. 84–90.
- 8.Портер М. Побудова мікроекономічних основ процвітання: результати індексу конкурентоспроможності бізнесу. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.372.2547&rep=rep1&type=pdf>.
- 9.Пронкіна Л.І. Сучасні проблеми конкурентоспроможності держави / Л. І. Пронкіна, О. М. Гавриш // Агросвіт. – 2019. – № 7. – С. 32–36.
- 10.Тарнавська Н. П. Управління конкурентоспроможністю підприємства: теорія, методологія, практика. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 570 с
11. Ćurčić, M., Milojević, I., & Krnić, N. (2020). Mutual impact of personal income tax and macroeconomic indicators. *Industrija*, 48(3), 27-40.
- 12.Павленко, О. О., & Алібекова, Ю. Т. (2012). Використання індексного інструментарію для діагностики соціо-еколого-економічного розвитку території. *Економіка та держава*, (12), 32-38.

REFERENCES

1. Bazylyuk Ya. (2002). Competitiveness of the national economy: essence and conditions of provision: monograph. - Kyiv - 130 p
2. Goer O. (2002). Development of foreign trade and competitiveness of Ukraine in trade with the European Union. Current issues of international relations.-Issue 33 (Part II). – Kyiv.
3. Schwab K. (2009). The Global Competitiveness Report 2008-2009. https://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2008-09.pdf
4. Krugman, P. (1994). Competitiveness - a dangerous obsession, foreign affairs 73 (2): 28-44
5. Kuzmin O. (2005). Management of international competitiveness of the enterprise: a textbook . Lviv.- 304 p.
6. Melnik A., Vasina A., Popovich T.(2011). National economy. 463 c
7. Okara D., Chernyshev V ., Shinkarenko L. (2018). Research of development of Ukraine on the basis of the index of global competitiveness . Global and national economic problems. - Mykolaiv.– Issue. 22. - P. 84–90.
8. Porter M. (2021). Building microeconomic foundations of prosperity: the results of the index of business competitiveness. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.372.2547&rep=rep1&type=pdf>.
9. Pronkina L. (2019). Modern problems of state competitiveness .Agrosvit. - 2019. - № 7. - P. 32–36.
10. Tamavska, N. (2008). Management of enterprise competitiveness: theory, methodology, practice. - Ternopil: Economic Thought,- 570 p
11. Ćurčić, M., Milojević, I., & Krunić, N. (2020). Mutual impact of personal income tax and macroeconomic indicators. *Industrija*, 48(3), 27-40.
12. Pavlenko, OO, & Alibekova, Yu. T. (2012). The use of index tools for diagnosing socio-ecological and economic development of the territory. *Economics and the State*, (12), 32-38.